

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертаційну роботу

Сича Віталія Андрійовича на тему

«Систематика та оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу регіону на засадах географічного середовища та рекреаційних кластерів»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія

1. Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження та її зв'язок з державними та галузевими науковими програмами, планами, темами

В умовах послідовного зростання рекреаційної та туристичної діяльності, стає актуальною проблема їх поєднаного розгляду як цілісної сфери господарства. Оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу об'єктів і територіально-акваторіальних одиниць рекреаційно-туристичної діяльності лишається актуальним і ще недостатньо розробленим науковим напрямом ресурсознавства, рекреаційної географії та туризмознавства. В дисертаційному дослідженні акцентовано увагу на розроблення методологічних принципів і методичних засобів дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу регіону як нового напрямку систематики і оцінки рекреаційних благ. Розроблення сучасної загальної систематики рекреаційно-туристичної діяльності орієнтоване на подолання наявної галузевої подрібненості та незбалансованості даного наукового напрямку. Цілісне й інтегроване представлення рекреаційно-туристичної діяльності відповідає сучасним тенденціям формування регіональних та національних міжгалузевих комплексів рекреаційно-туристичної діяльності, що охоплюють всі різновиди і форми відпочинку та оздоровлення населення.

Актуальність теми дисертаційної роботи обумовлена потребами обґрунтування та подальшого розвитку теоретико-методологічних основ суспільно-географічного дослідження розвитку та оцінки рекреаційно-

туристичного потенціалу регіону на засадах географічного середовища та рекреаційних кластерів.

Автор провів ґрунтовне дослідження суспільно-географічних складових розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу регіону. Дослідження спирається на світовий досвід вивчення рекреаційно-туристичної діяльності різних регіонів на засадах географічного середовища, такий підхід посилює його теоретико-методологічні засади. З огляду на це, представлене дисертаційне дослідження за своїм змістом є назрілим і своєчасним.

Актуальність теми на регіональному рівні підтверджена тим, що дисертаційне дослідження виконане в рамках тематики НДР економічної та соціальної географії і туризму Одеського національного університету імені І. І. Мечникова "Комплексне дослідження ресурсного потенціалу рекреаційно-туристичного господарства Північно-Західного Причорномор'я" (№ державної реєстрації - 0114U001556; відповідальний виконавець: Сич В.А.), а також "Дослідження гео економічного та геополітичного потенціалу Українського Причорномор'я. Планування території приморських регіонів" (№ державної реєстрації - 0113U007416), а його напрацювання використані в "Програмі розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2017-2020 рр." (довідка Управління туризму, рекреації та курортів Одеської обласної державної адміністрації № 01/01-15/713 від 30.11.2020 р.), на кафедрі обслуговування, технологій та охорони праці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 901-33/03 від 28.09.2020 р.), в Одеській Малій академії наук (довідка №06/02/387 від 03.12.2020 р.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Викладені в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є високою мірою обґрунтованими використанням значної кількості літературних джерел (435 найменування), статистичних даних із достовірних джерел, загальноприйнятих суспільно-географічних наукових підходів і методів дослідження. У дисертації представлені сучасні методологічні положення та

методичні схеми, обґрунтовано та розроблено кілька понять і термінів, які змістовно характеризують новий напрям суспільно-географічних досліджень рекреаційних благ.

Теоретико-методологічною базою дослідження є сучасні методологічні положення суспільної географії, зокрема географічного ресурсознавства, рекреаційної географії та туризмознавства. У використанні загальнонаукових методів акцентований системний підхід (концепція геосистем), методи систематики – класифікації, типології, та розроблення оцінних шкал ресурсознавства, методи регіональної економіки (концепція міжгалузевих комплексів). Використані конкретнонаукові методи: порівняльно-географічний, географічних класифікацій та таксономій, картографічний, геоінформаційний, геопросторового аналізу – дослідження територіальних систем і структур. Для обробки даних геопланувальних аспектів інвентаризації антропогенно-техногенних навантажень та формування природного каркасу екологічної безпеки регіону Українського Причорномор'я автором використано такі програмні середовища як ArcGIS, Statistica, CorelDRAW та інші.

Значущість роботи підсилює те, що вона виконувалася як складова комплексних розробок відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри економічної та соціальної географії і туризму ОНУ імені І.І.Мечникова.

Відповідно до теми дисертації, В.А. Сич системно відобразив поняттєву базу дослідження та існуючий досвід, застосував відповідні завданням методи наукового пізнання, сформулював та експериментально перевінив гіпотезу дослідження. Викладені автором у дисертаційній роботі основні положення, висновки та рекомендації є достатньою мірою обґрунтованими. Це досягнуто на основі використання значної джерельної бази та статистичної інформації за тематикою дисертації, а також завдяки широкій апробації отриманих результатів на науково-практичних заходах.

Сформульовані мета і завдання дисертаційної роботи відображають ключові аспекти наукового дослідження та визначають послідовність викладу

матеріалу. Поставлені автором завдання повністю розв'язані та вичерпно висвітлені в науковій новизні й висновках. Обґрунтованість та достовірність наукових положень і висновків викладених у дисертації, зумовлені чіткою та логічною структурою роботи, обґрунтованим вибором та коректним застосуванням методів дослідження.

3. Достовірність і новизна наукових положень і висновків дисертації

Науковим доробком Сича В.А. є поглиблення теоретико-методологічних, методичних і прикладних засад суспільно-географічного дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу регіону на засадах географічного середовища та рекреаційних кластерів.

У дисертації представлені та розроблені кілька положень, що визначають її наукову новизну і становлять предмет обговорення та захисту, серед них:

В дисертаційній роботі визначено участь рекреаційно-туристичної діяльності у розвитку соціоприродних видів господарської діяльності, які формують новий сектор на рівні національної економіки та міжгалузеві комплекси рекреаційно-туристичної діяльності – на регіональному рівні. Автором розроблена модель регіонального міжгалузевого комплексу рекреаційно-туристичної діяльності (РТД), в якій поєднано комерційні та некомерційні різновиди рекреаційної діяльності з усіма її формами - туризм, організована рекреація, неорганізована масова рекреація, побутова рекреація (с. 46-47, рис. 1.3).

Введено і методологічно розроблено поняття рекреаційно-туристичний потенціал, яке істотно розширює предметну область інвентаризації та оцінки рекреаційних благ. Поряд з традиційним розглядом умов і ресурсів туристичної діяльності та рекреації, а також їх численних компонентних складових, розроблене їх інтегроване представлення саме як потенціалу (с. 76-80, рис. 1.7).

В дисертаційній роботі значна увага була приділена методичним проблемам оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу. Автор характеризує рекреаційно-туристичний потенціал (РТП) за надзвичайно широкою номенклатурою властивостей і показників та зауважує, що склад рекреаційно-

туристичних умов і ресурсів постійно оновлюється і розширюється. Така ситуація зумовлює значні методологічні труднощі у розробленні цього напрямку (с. 97-101). Автором розроблена методична схема оцінювання РТП на засадах поєднаного використання всіх основних оцінних шкал (с. 108-111, рис. 2.2.), методологічно проаналізовані головні напрями оцінки рекреаційних благ (с. 118-122, рис. 2.3).

У своїй науковій роботі Сич В.А. поряд з традиційними класифікаціями рекреаційних благ – компонентно-ресурсною та функціональною, які орієнтовані на принципи ієрархічної систематики, використав засади фасетних класифікацій, що допускають систематику об'єктів за комплексом ознак (с.142 -145).

Автором роботи введена нова класифікаційна одиниця – рекреаційний кластер, що являє собою поєднання певних видів і форм рекреаційно-туристичної діяльності та відповідних рекреаційних умов і ресурсів. Така класифікація умов і ресурсів рекреаційно-туристичної діяльності термінована як мережева систематика рекреаційно-туристичного потенціалу (с. 145-148, рис. 3.4). В дисертаційному дослідженні автором розроблена методологічна схема систематизації рекреаційних благ за напрями оцінки, складовими та користуванням (с. 163-173, табл. 3.1).

Методологічно обґрунтована пропозиція термінувати об'єкт оцінки РТП як рекреаційне середовище (с.186-197, рис. 4.4). Зазначене поняття поєднує географічний зміст складових рекреаційно-туристичного потенціалу з їх чіткою функціональною орієнтацією. Середовищний підхід до оцінки РТП поєднує можливості його інтегральних та диференціальних характеристик за різними типами середовищ, з розробленням так званих інтегративних оцінок за різноманітними комбінаціями та поєднаннями компонентних середовищ (с. 198-200, рис. 4.5). Проаналізовано складові концептуально-понятійної системи "рекреаційне середовище" та критерії оцінки (с. 204-208, рис. 4.6).

В дисертаційній роботі В.А. Сич звертає увагу на врахування геопланувальних аспектів інвентаризації та оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу. Автором на прикладі Українського Причорномор'я показані

планувальні можливості співставної характеристики природного каркасу екологічної безпеки (п. 5.1, с. 230) та геопросторової організації населення і господарства регіону (п. 5.3).

Автором обґрунтована необхідність подальшого поширення предметної області систематики і оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу на територіальну організацію природного середовища, населення та господарства.

За результатами апробації представлених пропозицій розроблено природний каркас екологічної безпеки Українського Причорномор'я (с. 234, рис. 5.1.) та схема антропогенно-техногенного навантаження в регіоні Українського Причорномор'я (рис. 5.4. с. 272).

4. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання

Дисертаційне дослідження В.А. Сича має науково-теоретичне, теоретико-методологічне і практичне значення, сформульовані теоретико-методологічні засади, методичні положення та практичні результати, на основі яких вдалося розкрити важливу науково-прикладну проблему систематики та оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу регіону на засадах географічного середовища та рекреаційних кластерів. Внесок дисертанта полягає у поглибленні концептуальних підходів розробки таксономії класифікаційних одиниць поєднаної систематики умов і ресурсів РТД; обґрунтуванні базових одиниць (таксонів) такої класифікації - рекреаційних кластерів, що представляють собою характерне (типове) поєднання на певній території (акваторії) видів і форм РТД та компонентних умов і ресурсів, що їх забезпечують; методологічно обґрунтованій пропозиції термінувати об'єкт оцінки РТП як рекреаційне середовище; співставному аналізі природного каркасу екологічної безпеки та каркасу антропогенно-техногенних навантажень Українського Причорномор'я, що становить головний напрям планувальної організації територій.

Отримані результати можуть бути використані для розробки стратегій розвитку рекреації в Україні і для програм розвитку туризму та курортів в окремих областях, насамперед в Одеській, Миколаївській та Херсонській

областях.

Матеріали дослідження впроваджені Управлінням туризму, рекреації та курортів Одеської обласної державної адміністрації в "Програмі розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2017-2020 рр." (довідка № 01/01-15/713 від 30.11.2020 р.); на кафедрі обслуговування, технологій та охорони праці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 901-33/03 від 28.09.2020 р.); в Одеській Малій академії наук (довідка №06/02/387 від 03.12.2020 р.). Довідки представлені в додатках Г.1-Г.3. (с. 353-355).

Результати наукових досліджень використовуються в навчальному процесі підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальностями «Географія» та «Туризм» на геолого-географічному факультеті Одеського національного університету імені І. І. Мечникова та включені до наукових звітів кафедри економічної та соціальної географії і туризму Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

5. Дискусійні положення, зауваження та пропозиції

Високо оцінюючи результати дослідження Сича Віталія Андрійовича доцільно висловити окремі міркування, що виникли в процесі рецензування дисертації та вимагають окремих уточнень і пояснень.

1) Об'єкти оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу на даний час представлені дуже широким і різноманітним переліком одиниць різної природи – природно-географічних, історико-культурних, соціально-економічних, адміністративно-територіальних та ін. (пп. 2.1-2.2). Вочевидь потрібне їх попереднє структурування та групування. Автор не користується таким підходом і відразу розглядає проблему нових одиниць систематики рекреаційно-туристичного потенціалу.

2) Автором розроблена змістовна методична схема оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу з використанням всіх основних кваліметричних шкал (рис. 2.2 на с. 110 дисертації, та с. 12-14 автореферату). Разом з тим ця розробка не позначена серед цільових настанов дослідження.

3) Понятійно-методологічна схема рекреаційно-туристичної діяльності (рис. 3.5 на с. 160 дисертації, та рис. 5 на стор. 20 автореферату) має доволі просте змістовне навантаження і дещо обтяжує автореферат.

4) Недостатньо завершена таксономія форм територіальної організації рекреаційно-туристичної діяльності на засадах концепції рекреаційних середовищ. Наведена класифікація рекреаційних середовищ Українського Причорномор'я (пп. 4.3) має переважно ілюстративний характер.

5) Регіональний каркас антропогенно-техногенних навантажень у дослідженні (пп. 5.3) представлено його компонентними складовими – транспортно-логістичною мережею (с. 262, рис. 5.2), розселенням населення (с. 264, рис. 5.3), та головними видами функціонального використання території (с. 274, рис. 5.4). Інтегроване представлення каркасу антропогенно-техногенних навантажень має статус лише методологічного положення (постулату).

6. Зміст та завершеність дослідження

Зміст дисертаційної роботи викладений у логічній послідовності, відповідає поставленій меті та завданням і складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел.

У першому розділі – "Рекреаційно-туристична діяльність, рекреаційно-туристичний потенціал: базові поняття дослідження" – розкрито зміст і функції поняття "рекреаційно-туристична діяльність" та визначено її місце у сучасній структурній перебудові господарства. Обґрунтовано поняття "рекреаційно-туристичний потенціал", проаналізовано сучасні напрями класифікації природних ресурсів та оцінки історико-культурного потенціалу рекреаційно-туристичної діяльності як двох його головних складових. Розглянуто концептуальні підходи до рекреаційно-туристичної діяльності та її місце в сучасній структурній перебудові господарства, проблема систематики і класифікації рекреаційних благ. Розглянуто побутова рекреація населення. З одного боку, вона має "абсолютне поширення" - повсякденне і повсякчасне. З другого – кількість її різновидів і форм значна, і вітчизняна статистика ще неспроможна вести відповідний моніторинг побутової рекреації у всіх її формах.

В роботі поєднання галузей і видів діяльності розглядаються як міжгалузеві комплекси. До їх складу відносять міжгалузеві комплекси соціоприродних видів діяльності, а також їх різноманітні складові – комплекси природоохоронних видів діяльності, комплекси рекреаційних середовищ, комплекси приміських зон і дачного розселення і ін.

У другому розділі – "Методологічні принципи та методичні проблеми класифікації та оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу" обґрунтовуються методологічні особливості інвентаризації та методичні проблеми оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу. Представлена методична схемою оцінки РТП, за якою обов'язковими етапами повинні стати впорядкування системи кваліметричних шкал, що переводять якісні характеристики у кількісні показники, а також обґрунтування сукупності методів експертних оцінок та соціальних опитувань, які дають можливість зважування характеристик і показників, встановлення їх відносної ролі у формуванні загального РТП. Розроблена ординація та впорядкування кваліметричних шкал; розкрито вплив населення як складової рекреаційно-туристичного потенціалу та соціальних методів оцінювання рекреаційно-туристичного потенціалу; представлені методологічні засади систематики та оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу.

У третьому розділі – "Напрями систематики та класифікації рекреаційно-туристичної діяльності. Рекреаційні кластери" розкрито загальні напрями впорядкування умов і ресурсів рекреаційно-туристичної діяльності, здійснено аналіз функціональної класифікації рекреаційно-туристичної діяльності, обґрунтовано методологічні принципи рубрикації та систематики рекреаційних благ. Акцентовано увагу, що у рекреаційно-туристичній діяльності традиційні централізовані та багаторівневі системи менеджменту рекреаційно-туристичної діяльності поступаються більш гнучким і маневреним мережевим структурам, що орієнтовані на кластерну організацію РТД. За таких умов ієрархічна систематика рекреаційних благ вже поступається мережевій: різні види і форми РТД потребують типових поєднань рекреаційних умов і ресурсів, з одного боку, і

певних поєднань різновидів відпочинку та оздоровлення - з другого. За такими поєднаннями ознак ресурсної та функціональної систематики РТД розробляють якісно нову класифікацію рекреаційних благ, яку ми називаємо мережевою, і базовою одиницею (таксоном) такої систематики слугує рекреаційний кластер.

У четвертому розділі "Методологічне обґрунтування об'єкту оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу: концепція рекреаційних середовищ" - проаналізована змістовна трансформація базового поняття "географічне середовище"; розроблений середовищний підхід як новий напрям систематики рекреаційно-туристичного потенціалу; здійснено структурування та систематику рекреаційних середовищ. Розроблена концепція рекреаційних середовищ надає нові пізнавальні можливості у розробленні РТП. Середовищний підхід до оцінки РТП поєднує можливості його інтегральних та диференціальних характеристик за різними типами середовищ, з розробленням так званих інтегрованих оцінок за різноманітними комбінаціями та поєднаннями компонентних середовищ. Стає можливим розробляти характеристики і оцінки РТП за різними типами середовищ – природним, агроландшафтним, техногенним, економічним, сфери послуг, соціальним, історико-географічним, правовим, політичним та управлінським. Такий напрям значно розширює предметну область оцінки РТП і потребує відповідного методологічного та методичного розроблення.

У п'ятому розділі "Геопланувальні аспекти інвентаризації та оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу регіону" проаналізовано формування природного каркасу екологічної безпеки та каркасу антропогенно-техногенних навантажень Українського Причорномор'я і їх вплив на РТП регіону. Концепція каркасів антропогенно-техногенних навантажень розглядається як один з напрямів планування територій та покращення територіальної організації суспільства. Цільовими настановами концепції каркасу АТН є: визначення характеру територіального розміщення елементів каркасу АТН та виявлення їх закономірних просторових поєднань з метою встановлення шляхів оптимізації використання території в регіонах та удосконалення загальної структури землекористування; систематизація та типізація елементів каркасу АТН для

оцінки рівня антропогенно-техногенних навантажень та оптимізації навантажень, дослідження системи комунікацій між ядрами у вигляді транспортних та інфраструктурних мереж, що мають власні зони впливу антропогенно-техногенних навантажень на довкілля.

Кожен з розділів і робота в цілому завершується вагомими та обґрунтованими висновками, які повною мірою відображають зміст і результати як окремих частин дисертації, так і всього дослідження в цілому.

У роботі вміщено 26 рисунків, 17 таблиць. Список використаних джерел налічує 435 позицій. Додатки до дисертації є інформативними, логічно вивіреними, заснованими на використанні сучасних офіційних статистичних джерел та власних досліджень і розрахунків автора.

Оформлення роботи відповідає основним вимогам, що висуваються до дисертацій та авторефератів дисертацій.

7. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих роботах

За темою дисертаційного дослідження опубліковано 48 наукових праць. Серед публікацій 2 монографії у співавторстві (загальний обсяг 36,2 д.а., з яких 21,7 д.а. належать автору), 21 стаття у наукових фахових виданнях України (загальний обсяг 10,3 д.а., з яких 8 д.а. належать автору), 10 статей в іноземних періодичних виданнях та виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science (загальний їх обсяг склав 4,6 д.а., з яких 3,3 д.а. належать автору). Решта публікацій (загальний обсяг 5,1 д.а.) – наукові праці апробаційного характеру, видрукувані в інших виданнях і матеріалах доповідей, виголошених на закордонних та міжнародних конференціях.

8. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Зміст автореферату є ідентичний за змістом основних положень дисертаційного дослідження. Винесені до нього положення є основними.

9. Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань» та нормативних актів Міністерства освіти і науки України

Дисертація Сича В.А. відповідає вимогам пунктів 9, 10 та 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому постановою КМУ №567 від 24.07.2013 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 року та №1159 від 30.12.2015 року).

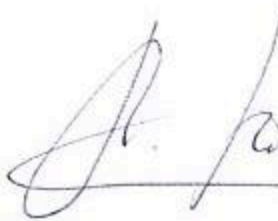
10. Загальний висновок

Усе вищенаведене дає підставу стверджувати, що дисертація на тему «Систематика та оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу регіону на засадах географічного середовища та рекреаційних кластерів» є самостійно виконаною, завершеною науковою працею, в якій отримані нові вагомі теоретичні та теоретико-методологічні результати, що в сукупності забезпечують вирішення важливої наукової задачі, сутність якої полягає в розробленні методологічних принципів і методичних напрямів дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу як нового напрямку систематики і оцінки рекреаційних благ регіону.

Висновки та основні наукові положення дисертації є обґрунтованими та достовірними, достатньо висвітлені у публікаціях у наукових фахових виданнях. Автор дисертаційного дослідження – Сич Віталій Андрійович – заслуговує присудження наукового ступеня доктора географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри туризму
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Мальська М. П.

